

УДК 336.77.067

В.В. Волкова, к.е.н., доцент кафедри фінансів і банківської справи Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ

Метою статті є дослідження питань підвищення якості кредитного портфеля банків та управління ризиком його кредитного портфеля зокрема.

У статті обґрунтовані причини погіршення якості кредитного портфеля банків України. Запропоновано авторське тлумачення поняття кредитного портфеля банку.

Визначені найголовніші проблеми банківської системи України на сучасному етапі розвитку. Зокрема, вплив залучених коштів, у першу чергу вкладів населення; відповідне скорочення активів, а саме наданих кредитів; погіршення якості кредитного портфеля; зростання обсягів витрат на формування страхових резервів, у першу чергу під кредитні операції; збитковість значної кількості банків і банківського сектору в цілому; зниження рівня капіталізації банківської системи; посилення залежності банківських установ від коливань валютних курсів; збереження диспропорцій у структурі активів, залучених коштів, капіталу значної кількості банків.

Проведено критичний огляд деяких точок зору на проблему управління ризиком кредитного портфеля банку. Обґрунтовані ключові принципи управління кредитним портфелем банку. Проаналізовано кредитний портфель сучасного комерційного банку, внаслідок чого виявлено високий рівень ризикованості кредитного портфеля. Отримала подальший розвиток запропонована система управління ризиком кредитного портфеля банку.

Ключові слова: банк, диверсифікація, кредитний портфель, ризик, якість.

Рис.1, Табл.1, Літ.10

В.В. Волкова

МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ РИСКОМ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКА

Целью статьи является исследование вопросов повышения качества кредитного портфеля банков Украины. Предложено авторское трактование понятия кредитного портфеля банка. Проведен критический анализ некоторых точек зрения на проблему управления риском кредитного портфеля банка. Обоснованы ключевые принципы управления кредитным портфелем банка. Проанализован кредитный портфель коммерческого банка, в результате чего выявлен высокий уровень рисковости кредитного портфеля. Определены наиболее главные проблемы банковской системы Украины на современном этапе развития. В частности, отток привлеченных средств, в первую очередь вкладов населения; соответствующее сокращение активов, а именно предоставленных кредитов; ухудшение качества кредитного портфеля; увеличение объемов затрат на формирование страховых резервов, в первую очередь под кредитные операции; убыточность большого количества банков и банковского сектора в целом; снижение уровня капитализации банковской системы; усиление зависимости банковских учреждений от колебаний валютных курсов; сохранение диспропорций в структуре активов, привлеченных средств, капитала большого количества банков. Охарактеризованы этапы управления риском кредитного портфеля банка. Получила дальнейшее развитие предложенная система управления риском кредитного портфеля банка.

Ключевые слова: кредитный портфель, риск, качество, банк, диверсификация.

V.V. Volkova

METHODOLOGICAL ASPECTS OF MANAGEMENT OF RISK OF THE CREDIT PORTFOLIO OF BANK

The purpose of article is research of questions of improvement of quality of a credit portfolio of banks of Ukraine. Author's interpretation of concept of a credit portfolio of bank is offered. The critical analysis of some points of view on a problem of management of risk of a credit portfolio of bank is carried out. The key principles of management of a credit portfolio of bank are proved. Proanalizovan a credit portfolio of commercial bank therefore the visoky level of risk-taking of a credit portfolio is revealed. The main problems of a banking system of Ukraine at the present stage of development are defined. In particular, outflow of the raised funds, first of all the population deposits; the corresponding reduction of assets, namely the granted loans; deterioration of a credit portfolio; increase in volumes of costs of formation the strakhovikh of reserves, first of all under. credit operations; unprofitability of a large number of banks and banking sector in general; decrease in level of capitalization of a banking system; uileny dependences of banking institutions on fluctuations of exchange rates; preservation of disproportions in structure of assets, the raised funds, the capital of a large number of banks. Stages of management of risk of a credit portfolio of bank are characterized. The offered control system of risk of a credit portfolio of bank gained further development.

Keywords: credit portfolio, risk, quality, bank, diversification.

Постановка проблеми. Нині серед актуальніших проблем банківської системи України – незначний обсяг власного капіталу більшості банків і його незадовільна якість; незбалансованість структури активів і пасивів, низька ефективність управління ними, невисока їх якість. Викликають занепокоєння недосконалі стандарти надання кредитів, недоліки в регулюванні банками ризиків та інші проблеми, які потребують невідкладного вирішення. Від того, на скільки добре фінансові посередники реалізують свої кредитні функції, багато в чому залежить економічний стан регіонів, які ними обслуговуються. Таким чином, для забезпечення інтересів і банку, і суспільства в цілому в умовах постійної потреби в кредитних ресурсах існує об'єктивна необхідність вироблення стратегії управління кредитним портфелем в цілому, а так як кредитний ризик - це невід'ємна частина будь-кредитної операції, то назріває необхідність управління ризиком кредитного портфеля зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим проблемам управління ризиком портфеля банку присвятили свої роботи такі сучасні науковці, як В. Грушко, Н. Жукова, Н. Зражевська, О. Лаврушин, О. Стешенко.

Разом з тим, потребують подальшого дослідження методичні аспекти управління ризиком кредитного портфеля банку.

Метою статті є дослідження питань підвищення якості кредитного портфеля банків та управління ризиком його кредитного портфеля зокрема.

Виклад основного матеріалу. Становлення банківської системи тісно пов'язане зі створенням ефективного механізму управління банківською діяльністю, дійової системи регулювання і контролю банківських операцій. Це потребує глибокого вивчення основ сучасної банківської справи, дослідження сутності й особливостей надання різноманітних банківських послуг, підтвердження та врахування міжнародного досвіду, а також перспективних можливостей розвитку кредитних операцій в цілому.

Аналіз звітних даних по банківській системі в цілому та в розрізі окремих банків дає змогу визначити такі ключові проблеми, що були актуальними для банківського сектору економіки України 2014 року: вплив залучених коштів, у першу чергу вкладів населення; відповідне скорочення активів, зокрема наданих кредитів; погіршення якості кредитного портфеля; зростання обсягів витрат на формування

страхових резервів, у першу чергу під кредитні операції; збитковість значної кількості банків і банківського сектору в цілому; зниження рівня капіталізації банківської системи; посилення залежності банківських установ від коливань валютних курсів; збереження диспропорцій у структурі активів, залучених коштів, капіталу значної кількості банків [1].

У 2015 рік банківська система Україна увійшла з невирішеними проблемами 2014 року. Значна девальвація гривні, спад в економіці, військові дії у східному регіоні та анексія АР Крим, недостатній рівень корпоративного управління зумовили погіршення якості кредитного портфелю банків. Унаслідок зростання рівня негативно класифікованої заборгованості банки змушені були створювати значні резерви за активними операціями, що неминуче негативно вплинуло на рівень капіталізації банківських установ. За рік банки здійснили відрахувань у резерви на суму 103 млрд. гривень. Це стало визначальним чинником повернення банківської системи до збитковості – за 2014 рік збитки банківського сектору склали майже 53 млрд. грн [2]. В такий важкий час завдання забезпечення безпечного та стабільного розвитку банківської системи країни набуває особливої актуальності, оскільки її формування супроводжується появою кризових явищ у різних сферах банківської діяльності.

Економічна криза, падіння ділової активності суб'єктів господарювання та споживчих витрат населення закономірно провокує зниження платіжної дисципліни позичальників і, як наслідок, погіршення якості кредитного портфеля банків. Вважаємо, що Кредитування є найважливішим видом діяльності комерційних банків, оскільки кредитний портфель становить здебільшого від третини до половини всіх активів банку. У структурі балансу банку кредитний портфель розглядається як єдине ціле та складова активів банку, що має свій рівень дохідності й ризику. Тому для успішного кредитування – забезпечення повернення наданих позичок і підвищення дохідності кредитних операцій – банки повинні впровадити ефективну та гнучку систему управління кредитними операціями і кредитним портфелем. Кредитний портфель, на нашу думку, це сукупність всіх виданих банком кредитів, поточних (не погашених позичальником) на певний момент часу, класифікованих відповідно до системи критеріїв, що характеризують кредитний ризик кожного кредиту з метою оптимізації кредитного ризику повного обсягу кредитів на кожен момент часу. Як показало дослідження, обсяг кредитів, наданих юридичним особам, зріс на 103 млрд. грн., або на 15% до 803 млрд. грн., що складає 80% загального обсягу кредитів, а без врахування валютних коливань – скоротився на 87 млрд. грн. (на 12%), в т.ч. : в національній валюті – на 39 млрд. грн. (на 9%); в іноземній валюті – на 48 млрд. грн. (на 20%), у долар. еквів. – на 6 млрд. дол. США. Рівень доларизації кредитування економіки зріс з 34.8% до 48.0% (без врахування валютних коливань – знизився з 34.8% до 31.9%).

Обсяг кредитів, наданих фізичним особам, зріс на 11 млрд. грн., або на 7% до 179 млрд. грн., а без врахування валютних коливань – скоротився на 27 млрд. грн. (на 16%), в т.ч.: в національній валюті – на 14 млрд. грн. (на 12%); в іноземній валюті – на 13 млрд. грн. (у долар. еквіваленті – на 2 млрд. дол. США) (на 25%). Рівень доларизації кредитування населення зріс з 31.6% до 43.5% (без врахування валютних коливань – знизився з 31.6% до 28.1%). Негативно класифікована заборгованість (NPL) за кредитними операціями за 2014 рік зросла на 97 млрд. грн., або на 63% до 251 млрд. грн., що становить 19.0% заборгованості за кредитними операціями (на 01.01.2014 – 12.9%) [2].

Критичний аналіз економічної літератури дозволив виділити декілька точок зору на проблему управління ризиком кредитного портфелю банку. На думку відомого економіста О.І. Лаврушина [3], процес управління ризиком кредитного портфеля банку розглядається також і як процес управління кредитними операціями, що включає: управління технологією кредитних операцій; управління кредитними ризиками.

Зміст концепції даного вченого полягає в наведені алгоритму оцінювання ступеня ризикованості кредитного портфеля комерційного банку, що заснований на системі різних показників, які якісно та кількісно дозволяють розрахувати ступінь ризику кредитного портфеля комерційного банку. Саме кількісне і якісне обчислення ризику є основоположним чинником в його подальшому хеджуванні.

На думку Н.К. Жукової та Н.В. Зражевської [4], управління кредитним портфелем слід розглядати як процес, що відбувається за такою схемою: 1) формування кредитного портфеля відповідно до існуючих вимог і кредитної політики банку; 2) оцінка сформованого кредитного портфеля щодо дохідності й ризиків, що являє собою не одноразову дію, а постійний моніторинг із виявлення проблемних кредитів та інших недоліків кредитного портфеля; 3) коригування кредитного портфеля, що передбачає підвищення його якості, вирішення питань із проблемними кредитами і включення нових кредитів.

Крім того, вчені наголошують на врахуванні факторів, які збільшують ризик кредитного портфеля банку. До них віднесені:

- неконтрольована інтенсивність капіталізації виробничих відносин, яка спричинила негативні соціально-економічні наслідки;
- недостатня структурованість кредитного і фінансового ринків (основна маса кредитних організацій – це структури, котрі не змогли визначити власну професійну орієнтацію);
- загострення кризи платоспроможності виробничих підприємств та організацій – стратегічних клієнтів і позичальників банків;
- відсутність інституціональних та фінансових умов іпотечного кредитування фізичних і юридичних осіб, що стримує активність стратегічних та фінансових інвесторів, які не виявляють інтересу до акцій «безземельних» підприємств;
- брак практичного досвіду й професійної підготовки спеціалістів для роботи в умовах ринкової конкуренції;
- застаріла нормативно-законодавча база, необхідна для регулювання кредитних відносин і банківської діяльності.

Український вчений О.Д. Стешенко [5] до основних елементів сучасної системи управління кредитним ризиком відносить: організаційне забезпечення кредитної діяльності; систему лімітів і нормативів; оцінку заявок на кредит і кредитоспроможності позичальника; кредитний моніторинг; управління кредитним портфелем; відновлення проблемних кредитів.

Грушко В. [6] значну увагу приділяє процесу оптимізації структури кредитного портфеля. При цьому структурувати портфель можна за ознаками категорії позичальників, строковості кредитів, дохідності, галузі економіки тощо. Для цього, вважає автор, необхідно скласти математичну модель та розрахувати оптимальну структуру кредитного портфеля комерційного банку, а також максимально можливий його прибуток за наявності системи обмежень, яка складається з двох блоків: 1) обмеження, встановлені ризик- менеджментом комерційного банку; 2) обмеження Національного банку України, що встановлені у вигляді нормативів кредитного ризику.

Дослідження довело, що управління ризиком кредитного портфеля комерційного банку має ґрунтуватися насамперед на принципах управління кредитним портфелем. До них відносяться:

◆ Ліквідність. Забезпечення ліквідності - першочергове завдання управління кредитним портфелем. Це означає, що банк в будь-який час повинен мати достатню кількість готівки для поточних виплат.

◆ Ризик. Зменшення ризику при виборі активів також є важливою проблемою управління кредитним портфелем. Фактично, з проблемою ризику пов'язані всі наступні принципи управління.

♦ Диверсифікація. Один з основних принципів. Він полягає у розподілі кредитного портфеля між собою розмірами власного капіталу, формами власності та умовами діяльності. Виділяють 3 основні напрямки: галузева диверсифікація; географічна диверсифікація; портфельна диверсифікація;

♦ Спеціалізація. Дає можливість фінансового посередника краще знати ринок, фінансове становище потенційних клієнтів, а, значить, і отримувати більший прибуток. Часто банки спеціалізуються на наданні кредитів підприємствам певної галузі. Це дозволяє банку глибше вивчити фінансовий стан позичальників у цій галузі, знати їх "сильні" і "слабкі" сторони і завдяки цьому легше вирішувати проблему "небажаного вибору" і проблему "морального ризику".

♦ Постійні клієнти банку. Банки зацікавлені у встановленні тривалих відносин з клієнтом, що є одним із принципів управління кредитним портфелем в цілому, і кредитним ризиком банківського портфеля зокрема. Це дає банку можливість отримання більшої кількості інформації, без особливих додаткових витрат.

♦ Процентний ризик.

Одним з найбільш значущих є диверсифікація кредитного портфеля за ступенем ризику кожної позики, що входить до складу кредитного портфеля. На підставі цих даних кредитний портфель будь-якого банку можна представити у наступному вигляді (табл. 1.)

Таблиця 1

Кредитний портфель банку [7]

<i>I</i>	1	2	3	4	5	6	7
S_i	100	150	800	200	900	350	400
$p_i(c)$	0,2	0,02	0,1	0,05	0,5	0,3	0,4

Де, S_i – сума i – го кредитного договору, що становить кредитний портфель комерційного банку (тис. грн.); $p_i(c)$ – кредитний ризик відносно кредитного договору.

1. Визначимо можливу (очікувану) суму збитків по кредитному портфелю:
 $S_p = 100 * 0,2 + 150 * 0,02 + 800 * 0,1 + 200 * 0,05 + 900 * 0,5 + 350 * 0,3 + 400 * 0,4 = 828$ тис. грн

2. Визначимо середньозважений кредитний портфельний ризик:
 $S_p = 100 + 150 + 800 + 200 + 900 + 350 + 400 = 3500$ тис. грн.

$$L = \frac{828}{3500} = 0,2366$$

3. Розрахуємо дисперсію (варіацію) ризиків по даному кредитному портфелю

$$V_p = \frac{1}{3500} \times ((0,2 - 0,2366)^2 \times 100 + (0,02 - 0,2366)^2 \times 150 + (0,1 - 0,2366)^2 \times 800 + (0,05 - 0,2366)^2 \times 200 + (0,5 - 0,2366)^2 \times 900 + (0,3 - 0,2366)^2 \times 350 + (0,4 - 0,2366)^2 \times 400) = 0,02959$$

Визначимо середньоквадратичне відхилення:

$$\sigma = \sqrt{0,02959} = 0,172$$

Таким чином, можна зробити висновок, що значення кредитного ризику для даного кредитного портфеля, мають відхилення від середнього значення в середньому на 0,172, тобто значення кредитного ризику даного портфеля можна згрупувати в інтервал (0,2366 - 0,172; 0,2366 + 0,172).

4. Визначимо позитивну і негативну семиваріацію кредитних ризиків портфеля банку:

$$t_1 = 0,2 - 0,2366 = -0,0366; \quad t_2 = -0,2166; \quad t_3 = -0,1366; \quad t_4 = -0,1866; \quad t_5 = 0; \quad t_6 = 0; \quad t_7 = 0$$

$$PSV = \frac{1}{3500} \times ((-0,0366)^2 \times 100 + (-0,2166)^2 \times 150 + (-0,1366)^2 \times 800 + (-0,1866)^2 \times 200 + 0 \times 900 + 0 \times 350 + 0 \times 400) = 0,0083$$

$$l_1 = 0; l_2 = 0; l_3 = 0; l_4 = 0; l_5 = 0,2634; l_6 = 0,0634; l_7 = 0,1634.$$

$$NSV = \frac{1}{3500} \times (0 \times 100 + 0 \times 150 + 0 \times 800 + 0 \times 200 + (0,2634)^2 \times 900 + (0,0634)^2 \times 350 + (0,1634)^2 \times 400) = 0,0213$$

Визначимо позитивне і негативне середнє семікватратіческоє відхилення

$$psv = \sqrt{0,0083} = 0,091$$

$$nsv = \sqrt{0,0213} = 0,14595$$

5. Розрахуємо коефіцієнт асиметрії:

$$a = \frac{1}{3500 \times \sqrt{0,02959^3}} \times (100 \times (-0,0366)^3 + 150 \times (-0,2166)^3 + 800 \times (-0,1366)^3 + 200 \times (-0,1866)^3 + 900 \times (0,2634)^3 + 350 \times (0,0634)^3 + 400 \times (0,1634)^3) = 0,75294$$

Таким чином, показники семіваріації, середнього семікватратичного відхилення і коефіцієнт асиметрії свідчать про те, що значення ризику кредитного портфеля мають болючіше відхилення в більшу сторону, ніж середньозважений портфельний ризик, що свідчить про високий рівень ризикованості кредитного портфеля.

Для того, щоб знизити високий рівень ризику кредитного портфеля пропонуємо використовувати наступну методику управління ризиком кредитного портфеля банку (рис 1). Перевагою даної методики виступає застосування системного підходу до управління ризиком кредитного портфеля банку. Її застосування дозволить банку визначити або скоригувати основні напрями кредитної політики банку та обирати варіант найбільш раціонального розміщення наявних кредитних ресурсів.

Вважаємо, що на першому етапі здійснюється оцінка ризику кредитного портфелю банку. Оцінку варто здійснювати по постійній основі. Це дозволить розробити нову кредитну політику з урахуванням отриманих результатів, а при необхідності скоригувати існуючу.

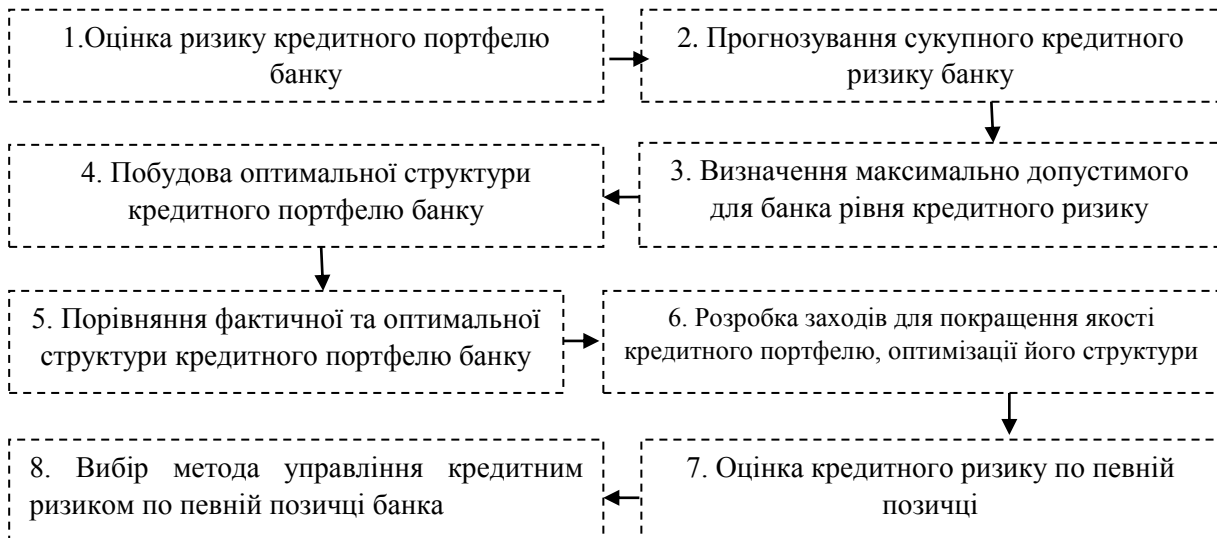

Рис. 1 Основні етапи управління кредитним ризиком банку

На другому етапі відбувається прогнозування сукупного кредитного ризику банку. Це дозволить спланувати структуру кредитного портфелю, що особливо важливо при управлінні ліквідністю банківської установи [8].

На третьому етапі визначається максимальний допустимий рівень кредитного ризику для банку, який повинен відобразитись в його кредитній політиці. Розмір ризику залежить від стратегії банку в області управління ризиками. Цей показник може коригуватись в залежності від поточного фінансового стану банку, економічної ситуації в країні, зовнішньоекономічної ситуації та позиції власників відносно ризику.

На четвертому етапі відбувається побудова оптимальної структури кредитної політики банку. Дослідження показало, що вона залежить від розміру максимально припустимого рівня кредитного ризику. Вона базується на основі моделі оптимізації кредитного ризику [9].

На п'ятому етапі відбувається порівняння фактичної та оптимальної структури кредитної політики банку. При побудові оптимальної структури кредитної політики банку вона порівнюється з фактичною. На основі отриманих результатів необхідно співвіднести фактичний та плановий рівень ризику з сумою, яка, відповідно політиці в сфері ризиків, являє собою межу втрат по кредитних операціях. Додамо, що це дає змогу розробити механізм регулювання ризику кредитного портфелю, що дозволить визначити недоліки кредитної політики банку, а також запропонувати заходи, спрямовані на усунення цих недоліків.

На шостому етапі вважаємо за доцільне розробити заходи для покращення якості кредитного портфелю, оптимізації його структури. Важливу роль при цьому відіграє методика аналізу кредитоспроможності клієнта на основі фінансових коефіцієнтів, грошового потоку та ділового ризику. В кожному банку мають створюватись внутрішні рейтингові системи. Банк повинен надавати кредити на умовах, що залежать від його класу рейтингу.

На сьомому етапі треба здійснювати оцінку кредитного ризику по певній позиції. На думку автора це краще здійснювати на основі рейтингової моделі, що коригується в залежності від обраних заходів покращення якості кредитного портфелю банку.

На восьмому етапі відбувається вибір метода управління кредитним ризиком по певній позиції банку. Цими методами можуть бути: а) утримання; б) уникнення; в) передання (страхування); г) мінімізація втрат.

Висновки. Підводячи підсумки, можна зробити висновок про те, що формування кредитного портфеля є одним з умов ефективної роботи фінансового посередника. Кредитні портфелі взаємопов'язані із забезпеченням фінансовими ресурсами економіки. Крім того, вони впливають і на ефективність роботи банку. У цьому зв'язку велике значення має їх якість. У банківській установі йому слід приділити особливу увагу і вживати заходів щодо його поліпшення. Для цього повинна бути вироблена відповідна кредитна політика. З метою мінімізації кредитного ризику і підвищення якості портфеля необхідно приймати наступні заходи: диверсифікація портфеля; попередній аналіз платоспроможності позичальника; створення резервів для покриття кредитного ризику; аналіз і підтримка оптимальної структури кредитного портфеля; вимога забезпеченості позичок і їх цільового використання.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гладких Д. Ризики і загрози банківській безпеці України за підсумками 2014 року / Д. Гладких // Вісник Національного банку України. – 2015. - № 4. – с. 14-23.
2. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] / Доступ до ресурсу <http://www.bank.gov.ua>
3. Сучасний стан банківського кредитування в Україні та його основні проблеми [Електронний ресурс] / Доступ до ресурсу <http://mylektsii.ru/1-44308.html>

4. Лаврушин О.И. Банковское дело: современная система кредитования: учебное пособие / Под ред. проф. О.И. Лаврушина. – М.: КНОРУС, 2005. – 256с.
5. Жукова Н.К. Сучасний та проблеми управління кредитним портфелем комерційних банків / Н.К. Жукова, Н.В. Зражевська // Економічний часопис – XXI.- 2013.- №1.- с.70-72.
6. Стешенко О.Д. Управління кредитним ризиком комерційного банку // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013.- №42. - с. 327-330.
7. Грушко В. Оптимізація структури кредитного портфеля комерційного банку // Вісник національного банку України. – 2014.- №2.- с.28-32.
8. Управління ризиками кредитних портфелів [Електронний ресурс] / <http://ukrefs.com.ua/print:page,1,2789-Upravlenie-riskami-kreditnyh-portfeleiy.html>
9. Петров Д.А. Кредитный риск-менеджмент как инструмент борьбы с возникновением проблемной задолженности / Д.А. Петров // Банковское кредитование.- 2008.- №6.
10. Рудакова К.В. Разработка модели оптимизации кредитной политики банка / К.В. Рудакова // Новые горизонты менеджмента.- 2007.- №2.- С.52-55.